

YENİ TÜRK EDEBİYATI ARAŞTIRMALARI
Modern Turkish Literature Researches

Temmuz-Aralık 2016/8:16 (79-94)

NECİP FAZIL'IN MEHMET ÂKİF ELEŞTİRİSİ*

Cafer GARİPER**
Yasemin KÜÇÜKCOŞKUN***

ÖZ

20. yüzyıl Türk edebiyatının öne çıkan şairlerinden biri olan Necip Fazıl, tiyatro, hikâye, roman, fıkra gibi türlerin yanında eleştiri yazıları da yazar. O, daha çok çağdaş Türk edebiyatı ve sanatkârları üzerine eleştirilerde bulunur. Eserleri ve kişiliği hakkında görüş getirdiği, eleştiri yazıları yazdığı sanatkârlardan biri de Mehmet Âkif Ersoy'dur. O, söz konusu eleştirel yazılarında Mehmet Âkif'in şiirlerini sanat değeri bakımından zayıf bulur. Hatta onun bu yolda ortaya koyduğu kalem ürünlerinin şiir olmadığını ifade ederek bunların manzum hikâye, "nesir şiir" sayılması gerektiğini söyler. Sanatı yanında düşünce dünyası bakımından da Mehmet Âkif'in önemli biri olmadığı, orijinal fikirler getiremediği yargısında bulunur. Kişilik ve bir ideal adamı olma bakımındansa Mehmet Âkif'i önemli biri olarak değerlendirir. Bunda Mehmet Âkif'in Batılılaşmanın ve buna bağlı değişimin hızla yaşandığı bir dönemde inanç sistemine bağlı yaşama alanı kurmuş olması, inandıklarından ve değerlerinden taviz vermemesi rol oynar.

Anahtar kelimeler: Eleştiri, Türk edebiyatı, Necip Fazıl, Mehmet Âkif.

ABSTRACT

Necip Fazıl who is one of the outstanding poets of the 20th century Turkish Literature writes besides theatre, story, novel and anecdote also critiques. He has a lot of criticism on contemporary Turkish Literature and craftsmen. Necip Fazıl's one of the craftsmen whom he produces ideas about his works and personality and writes critiques is Mehmet Akif Ersoy. In his critiques on Mehmet Akif, Necip Fazıl finds Mehmet Akif's poems weak in terms of the value of art. Neither even, Necip Fazıl expressing Mehmet Akif's products nor does being poets say that they should be considered as poetical story, "prose poetry". He makes judgments that Mehmet Akif is not an important one in terms of his world of thought beside his work of art and he cannot present the original ideas. He evaluates Mehmet Akif as an important one in terms of his personality and being an ideal man. Here, Mehmet Akif's

* Bu makale Uluslararası Necip Fazıl Kısakürek Sempozyumu (23- 25 Mayıs 2013/Kahramanmaraş)'nda bildiri olarak sunulmuş ve daha önce yayımlanmamıştır.

** Yrd. Doç. Dr., SDÜ Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, e-posta: cafergariper@sdu.edu.tr

*** Yrd. Doç. Dr., SDÜ Eğitim Fakültesi Sosyal Bilimler ve Türkçe Eğitimi Bölümü, e-posta: yaseminkucukcoskun@sdu.edu.tr

westernization, accordingly his setting up a living area connected with the belief system in a period of rapid change and his making no compromises in his beliefs and values play a great role.

Key-words: Criticism, Turkish literature, Necip Fazıl, Mehmet Âkif.

20. yüzyıl Türk şiirinin öne çıkan isimlerinden biri olan Necip Fazıl Kısakürek (1904-1983), sanat ve edebiyat dünyasının çeşitli problemlerine, sanatçılara ve sanat eserlerine yönelik değerlendirmelerde bulunur. Öne çıkan kimi sanatçıları ve onların kalem ürünlerini eleştirir. Onun eleştirisini yönelttiği başlıca şair ve yazarlar arasında Nâmık Kemal, Abdülhak Hâmit, Tevfik Fikret, Yahya Kemal, Nurullah Ataç gibi adlar yer alır. Onun üzerinde durduğu, kişiliği, düşünce dünyası, aksiyonu ve sanatıyla birlikte eleştirel dikkatle değerlendirdiği, sanat ve düşünce adamlarından biri de Mehmet Âkif Ersoy (1873-1936)'dur.

Konuyu ele almaya başlamadan önce şunu belirlemekte yarar bulunmaktadır: Necip Fazıl, kelimenin gerçek anlamıyla bir münekkit/eleştirici/eleştirmen değildir. Buna rağmen getirdiği eleştirilere bakılırsa bu konuda kendince bir iddiasının olduğu anlaşılır. O, asıl olarak şair kimliğiyle ve tiyatro eserleriyle edebiyat dünyasındaki yerini almıştır. Bununla birlikte Türk edebiyatından başlayarak Doğu ve Batı edebiyatlarına doğru genişleyen bir alanda sanat, edebiyat ve estetik konularında değerlendirmelerde, eleştirilerde bulunduğu görülür. Edebiyat alanında getirdiği bu eleştirel bakış, edebiyat tarihine mal olmuş kişi ve problemlerden aktüel konulara, Arap ve Fars edebiyatlarından Batı edebiyatlarına, edebî türlerden edebiyat eserlerine ve sanatçılara kadar geniş bir alanı kapsar. Onun şair, yazar, düşünce adamı, aydın kimliğinin bütün olarak belirginlik kazanabilmesi için eleştirel yazılarının da ele alınması, ortaya koyduğu görüş ve tespitlerinin eleştirel dikkatle değerlendirilmesi gerekir. Çünkü bir sanatçı, düşünce adamı, aydın bütün cepheleriyle bütüncül bakış bir bakışla değerlendirildiğinde edebiyat tarihinde, bilim dünyasında, geniş okuyucu kitlesi karşısında asıl yerine oturacak, gerçek değerini bulacaktır. İşte bu düşünceden hareketle Necip Fazıl'ın Mehmet Âkif'e getirdiği eleştirel yaklaşımı ele almak istiyoruz. Necip Fazıl, Mehmet Âkif'e eleştirel bakış getirirken onun sanatını, moral dünyasını, dünya algısını ve kişiliğini iç içe değerlendirme yoluna gittiği için bu değerlendirmede Mehmet Âkif'in sanatının, düşünce dünyasının ve kişiliğinin birlikte ele alınması gerekecektir.

Sanat/edebiyat eleştirisi eserler, yazarlar, akımlar ve sanat problemleri üzerine görüş getirmek, dolayısıyla bu ögelere bir değer biçmek, bir yargı bildirmek anlamına gelir. Eleştiren kişinin kimliği, geliştirdiği bakış açıları, eleştirisinin seslendiği okur kitlesi, eleştirisinin sonunda verilecek hükümleri belirleyen etkenler arasındadır. Thibaudet'nin ifadesiyle "XIX. yüzyıldan önce eleştirmenler vardır, ama eleştiri yoktur." (Carlson- Filloux 1975: 7). 19. yüzyıldan itibaren Batı'da edebiyat eleştirisi alanında çeşitli yönelişlerin, kuramların ve okuma biçimlerinin belirmeye başladığı görülür. Bu durum 20. yüzyılda hız kazanarak sürer: "psikanalitik, psikolojik, yapısal, göstergebilimsel, yorumsamacı, yapısökümcü, metinlerarası, toplumbilimsel,

tarihsel eleştiri; imgelem çözümlemesi, izleksel çözümleme, sözbilimsel, biçembilimsel çözümleme, disiplinlerarası okuma, karşılaştırmalı yazın eleştirisi... vd.” (Aktulum 2010: 1).

Modern eleştiri yöntemlerinde eleştirmen, genelde edebiyat eserini merkeze alarak eserin derin yapısını ve anlam katmanlarını ortaya çıkaran yollar izler. Bu yaklaşım, modern eleştiri yöntemlerinden önce eser ve yazar çerçevesinde (çoğunlukla kişinin biyografisi) çeşitli iç ve dış bilgilerin toplanıp ‘izlenimci’ ve yüzeysel bir tutumla değerlendirilmesinden farklıdır. Belirli bir eleştiri yöntemine bağlı kalınarak yapılan eleştiri, genelde tutarlı sonuçlar ortaya çıkmasına, eserin gerçek değerinin ve anlamının belirmesine katkı sağlar.

Bizde modern anlamda eleştiri anlayışı, Türk edebiyatının yenileşme sürecine girişiyle yani Tanzimat sonrasında eskiye karşı oluş ve eskinin yerine yeniyi getirme düşüncesi içerisinde şekillenmeye başlar (bkz. Namık Kemal- Mukeddeme-i Celâl, Tahrib-i Harabat). Fakat eleştirinin “ilk dikkate değer eleştiricimiz Namık Kemal’den itibaren her şeyi olumsuzlamak, kötü yanından görmek (...) gibi yanlış bir zemine oturtulmuş olması gelişiminin önünde engel teşkil edegelmiştir” (Gariper 2010: 388). Eleştirinin ağırlıklı olarak bu yönde gelişimiyle birlikte eleştiride daha çok öznel ve yanlı bakışın öne çıkmaya başladığı gözlenir. 20. yüzyılda da varlığını sürdüren bu yaklaşımda *izlenimci* (empresyonist), *öznel* ve *keyfi* eleştiri anlayışlarının yaygınlık kazanması rol oynar. Necip Fazıl da estetik ve sanat konularına, Türk edebiyatının öne çıkan yazar ve şairlerine daha çok bu çizgide eleştirel bakış getirir.

Yazılarında, röportajlarında ve konferanslarında Mehmet Âkif’i zaman zaman ele alan Necip Fazıl, onu sanatkâr olarak da, kendi söyleyişiyle *dava* ve düşünce adamı olarak üstün nitelikler taşıyan biri olarak görmez. Mehmet Âkif’i inanç sistemine bağlılığı ve düşüncelerindeki samimiyeti dolayısıyla değerli bulur. Fakat onun bu değer yargısı da ortalama bir insanı nitelemekten ileri geçmez. Çünkü Necip Fazıl’ın ölçüsüyle Mehmet Âkif, gerçek bir şair olmadığı gibi, özgün düşünceler üretmiş biri de değildir. Necip Fazıl’a göre birtakım manzum hikâyeler yazan Mehmet Âkif’in düşünceleri Muhammet Abduh ile Cemalettin Afganî’den gelir.

Necip Fazıl’ın edebiyat üzerine yaptığı değerlendirmelere 1936’da Ankara’da çıkarmaya başladığı *Ağaç* dergisinde şiir üzerine kaleme aldığı yazılardan itibaren rastlanmaya başlanır. Bu yazılarda ileri sürdüğü görüşleri kısmen yenileyerek ve genişleterek 1943’ten itibaren yayımlamaya başladığı *Büyük Doğu*’da tekrarlar. 1946’da *Büyük Doğu*’da yayımlanan “Tanrı Kulundan Dinlediklerim” yazı dizisinde Mehmet Âkif’e kısa temasla yetinir. Onun Mehmet Âkif konusunda asıl ve önemli eleştirisi *Büyük Doğu* dergisinde “Edebiyat Mahkemesi” başlığı altında yayımlanan dizinin “Edebiyat Mahkemesi Mehmet Âkif” başlıklı yazısıyla kendini gösterir. Daha sonraki yıllarda çeşitli vesilelerle Mehmet Âkif’e temas eden başka yazıları ve konuşmaları da yayımlanır. Bunlardan dikkat çekenlerden biri 1965’te Çapa Yüksek Öğretmen Okulu’nda yaptığı konuşmadır. Bir diğeri ise ölümünden iki ay kadar önce Mart 1983’te bir mülâkata verdiği cevaptır. Onun Mehmet Âkif hakkında “Tanrı Kulundan Dinlediklerim” yazı dizisinde ve

“Edebiyat Mahkemesi Mehmet Âkif” yazısında ortaya koyduğu görüşler, pek az değişiklikle ömrünün sonuna kadar devam eder. Bunların dışında, Necip Fazıl'ın tarihin başlangıcından itibaren ihtilal niteliğinde gördüğü olaylar çerçevesinde kaleme aldığı, *İhtilal* adlı eserinde Mehmet Âkif'e göndermede bulunduğu küçük fakat önemli bir eleştirisi daha vardır. Necip Fazıl'ın *İstiklâl Marşı* yerine teklif etmek istediği “Büyük Doğu Marşı”nı kaleme almış olması da Mehmet Âkif'e ve eserine karşı oluş şeklinde yoruma açıktır. Necip Fazıl'ın Mehmet Âkif'e yönelttiği eleştiriler, her iki sanat ve düşünce adamının farklı *İslâmcılık* anlayışları üzerinden de okunabilir. Çünkü o, *İstiklâl Marşı* şairini mercek altına alırken edebî portresinden çok, onu, İslâm'a yaklaşımı açısından ve İslâm'ı, İslâmcılığı yorumlayışı noktasından değerlendirir.

Ağaç'ta “Manzara” genel başlığı altında çıkan ve yedi yazıdan oluşan seride Necip Fazıl, Klasik Türk Edebiyatından başlayarak Cumhuriyet dönemine kadar Türk edebiyatının bir değerlendirmesini yapar. Bu yazı dizisinde kısaca ortaya koyduğu görüşleri geliştirerek ve bazı değişikliklerle *Büyük Doğu* dergisinde “Tanrı Kulundan Dinlediklerim” başlığı altında dizi yazıya dönüştüren yazar, Mehmet Âkif'e de yer verir. Bu yazılar 1968'de aynı adı taşıyan kitapta bir araya getirilerek yayımlanır. Söz konusu yazı dizisinin dördüncü mektubunda Mehmet Âkif'in adına rastlanır. Ahmet Şuayip, Abdullah Cevdet, Baha Tevfik, Şahabettin Süleyman, Rıza Tevfik gibi isimlere kısaca temas ettikten sonra “Doğuşları o devre içinde olsa da, tekavvünleri ilerilere doğru sızan, Mehmet Akif ve Hüseyin Rahmi gibi halis ve şahsiyetli örnekleri, bir merhale sonra ele alıyor ve (portre)sini çizdiğim silsileden saymıyorum.” (Kısakürek 2001: 219) şeklinde bir cümleyle Mehmet Âkif'i çağdaşı diğer sanatkârlardan ayırır. II. Meşrutiyet yıllarında eser veren şairleri değerlendirdiği beşinci mektupta ise Ziya Gökalp, Hececiler, Ahmet Hâşim ve Yahya Kemal'in yanında Mehmet Âkif hakkında da bazı yargılarda bulunur. Ahmet Hâşim'e, Yahya Kemal'e ve Mehmet Âkif'e bakışı, diğerlerine göre daha farklıdır. Onları diğerlerinden değerli bulduğu söylenebilir. Dönemin panoramasını çizerken sözü Mehmet Âkif'e getirerek bir paragrafla,

“(Edebiyat-ı Cedide)denberi eskimeden, pörsümeden, ekşimeden devam eden ve münferit, münzevî bir yıldız gibi her gün daha canlı ışıklar dağıtan Mehmet Âkif'i ben, şiirinin nesci, hakikiliği, samimiliği, hayata mutabakatı, tezatsız ideologyası bakımından, hürmete lâyük birkaç eski çehreden ve en parlağı telâkki ederim. Fakat o da nefesi büyük kahramanlara göre çok küçük buutludur.” (Kısakürek 2001: 224).

değerlendirmesini yapar. Bu cümlelerden anlaşılacağı üzere Necip Fazıl, Mehmet Âkif'i kendi neslinin en parlağı olarak kabul etmektedir. Burada dikkat çekmemiz gereken kelime grubu onu “birkaç eski çehre” içerisinde görmesi ve o neslin en parlağı olarak değerlendirmesidir. Ayrıca o, Mehmet Âkif'i “şiirinin nesci, hakikiliği, samimiliği, hayata mutabakatı, tezatsız ideologyası bakımından” saygı değer bulunduğunu ifade etmektedir. Yazıdan Mehmet Âkif'in mensup olduğu nesil olarak Ahmet Şuayip'ı, Abdullah Cevdet'i, Baha Tevfik'i, Şahabettin Süleyman'ı, Rıza Tevfik'i çıkarmamız güç değildir. Bu değerlendirmede geçen *nesci* kelimesinin “dokumaya ilişkin,

dokumaya özgü” anlamına geldiği düşünülürse Necip Fazıl’ın Mehmet Âkif’in sanatını estetik yönüyle değerli bulduğunu gösteren bir anlam çıkmaz. Vurgu *hakikiliğine, samimiliğine, hayata mutabakatına ve tezatsız ideolocyasıdır*. Bu da Mehmet Âkif’e ve sanatına söz konusu kavramlar çerçevesinde yaklaştığını gösterir. Son cümlede Mehmet Âkif için söylediği “Fakat o da nefesi büyük kahramanlara göre çok küçük buutludur” cümlesi, değerlendirmede neyin ölçü alındığı bilinmemekle birlikte, Mehmet Âkif’in bütün samimiyetine, hakikiliğine, tezatsızlığına rağmen küçük bir sanatkâr olmaktan öteye geçemediği anlamına gelir. Sanatkârlığı *dava* misyonuyla yorumlayan Necip Fazıl, sanatta ölçüt olarak pragmatist ve *davayı göz önüne alan* bir anlayışı benimsiyor görünür. Gerçekte kahraman olma iddiası gütmeyen mütevazı kişiliğiyle Mehmet Âkif, sanat dışında bir ölçütle değerlendirilir.

Necip Fazıl’ın Mehmet Âkif’e geniş yer ayırdığı ve üzerinde durarak eleştirel görüş getirdiği asıl önem taşıyan kalem ürünü “Edebiyat Mahkemesi” başlığı altında yayımlanan yazı dizisi içerisindeki “Edebiyat Mahkemesi Mehmet Âkif” başlıklı olanıdır. Onun, narsist bir tavırla kurguladığı, herhangi bir eleştiri yöntemi önermeyen edebiyat mahkemeleri yazı dizisi, malzemesini gerçek dünyadan alan, bir tarafıyla fantastik kurguya sahip olan metinlerden oluşur. Kendi değerlerinin ve değerlendirmelerinin özgüveninde yansıma alanı bulunduğu mahkeme olgusu, bilinçaltına yerleşmiş yargıç *baba/büyükbaba modelinden* başlayarak inanç sistemlerinin öngördüğü aşkın gücü simgeleyen mahşer algısına kadar genişletilebilir.

Yazar, kurduğu mizansen çerçevesinde Türk edebiyatının öne çıkan isimlerinden bazılarını mahkemeye çıkarır. Bu yazı dizisi, Orhan Okay’ın da ifade ettiği gibi, onun “birkaç fanteziden” (Okay 2011: 149) oluşur. “ ‘Edebiyat Mahkemeleri’, Necip Fazıl’a göre haksız şöhret yapmış şairlerin sorguya çekilmeleri, savcının iddiası, şahitlerin ifadelerinin dinlenmesi ve neticede yargıcın verdiği hükmün hikâyesidir.” (Okay 2011: 151). Mahkemeye çıkarılan kişiler hakkında daha önce lehte ve aleyhte yazılmış yazılarla kitaplardan seçilen yargılar ve değerlendirmeler malzemeye dönüştürülerek ve yer yer delil gösterilerek yargılanan sanatkârın sanatına belirginlik kazandırılmaya çalışılır. Savcının iddiasını Necip Fazıl’ın eleştirisi ve yargıcın kararı tamamlar. Yazar, ilginç bir mizansen içerisinde teatral gösteriye dönüştürdüğü söz konusu *mahkemelerde* Türk edebiyatının ve eleştirisinin öne çıkan adlarından dördünü yargılamaya girişir. Sırasıyla bunlar Tefik Fikret, Yahya Kemal, Mehmet Âkif ve Nurullah Ataç’tan oluşmaktadır. Yargılanacak kişiler arasında Ahmet Hâşim’in adı geçiyorsa da *Büyük Doğu* sayfalarında onun mahkemesi yer almaz. Anlaşılan mahkeme düşmüş olmalıdır. Biz burada konuyu Mehmet Âkif’le sınırlandırmak, bunu yaparken de *edebiyat mahkemelerinin* Mehmet Âkif başlığını taşıyan üçüncüsünü merkeze almak istiyoruz.

1940’larda moda olan ruh çağırma seanslarını hatırlatacak şekilde, mahkeme tarihinden yaklaşık on yıl önce ölmüş olduğu için, ruhu mahkemeye çağrılan Mehmet Âkif’in kimlik tespitinden sonra yargıç, ona, “Savcı, hakikate aykırı olarak şair sayıldığınızı, bu şöhretin incelenerek hakikatin ortaya çıkarılmasını ileri sürüyor. Ne dersiniz?” (Kısakürek 1946a: 6;

2010: 51) şeklinde soru yöneltir. Mehmet Âkif'ten “- Safahatımda eğer şi'r arıyorsan, arama.” (Kısakürek 1946a: 6; 2010: 51) cevabı geldikten sonra o, büyük şair diye tanındığı “(Realist) cephesi; İslâm birliği ideolajyası ve ictimâî fayda gayesi” olmak üzere üç cepheden eleştirel değerlendirmeye tâbi tutulur. Öncelikle kurulan mizansen çerçevesinde “âmme şahitleri olarak Fuat Köprülü, Agâh Sırrı Levend ve Fevziye Abdullah Tansel'in dinlenmesi” istenir (Kısakürek 1946a: 6; 2010: 52). Dikkat edileceği gibi üç isim de edebiyat tarihçileri arasından seçilmiştir. Söz konusu yazarların görüşlerine savunmanın çağrılısı olarak Cenap Şahabettin, Süleyman Nazif, İsmail Habip, Hakkı Süha, Yakup Kadri; savcının çağrılısı olarak da Nurullah Ataç, Şükûfe Nihal, Sabiha Zekeriya Sertel ve Zekeriya Sertel'in tanıklıkları eklenir. Böylece mahkemenin gerçek bir yargılamaya dönüştüğü atmosferi yaratılmak istenir.

Fuat Köprülü'nün Mehmet Âkif hakkındaki görüşü onun aruza hâkim, dili başarıyla kullanan, halk arasından gelmiş, Türk edebiyatının kudretli müterennimi olduğu yolundadır (Kısakürek 1946a: 6; 2010: 52). Agâh Sırrı Levend, realist yönü üzerinde durur (Kısakürek 1946a: 6; 2010: 52). Realizminin insanı iğrendirecek levhaları tasvir etmeye kadar vardığını ifade eder. Fevziye Abdullah Tansel ise onun kalem ürünlerinin sosyal yönüne dikkate çeker. Tansel, “Mehmet Abduh ile Cemalettin Afganî'nin ileri sürdüğü fikirleri[n] hemen aynen Mehmet Âkif'in birinci Safahat'ından sonra neşrettiği eserlerde” bulunduğunu söyledikten sonra sosyal hayatı ele alan manzum hikâyelerinin konularının her zaman rastlanan, dikkati çekmeyen olaylardan oluştuğunu belirterek Sâdi ve Dumas Fils'le ilgisini kurar (Kısakürek 1946a: 6; 2010: 52-53). Lehte ve aleyhte yapılan konuşmalardan sonra varılan sonuç Necip Fazıl'ın kişiliğinde beliren savcı tarafından şu şekilde dile getirilir:

“Akif şair değildir. Bunu evvelâ kendisi söylüyor, sonra da eserleri... Bir takım manzum nesirler yazmış, tasvirler yapmış, hikâyeler anlatmış, vaazlar vermiştir. Kendini zorlaya zorlaya, manzum istida dahi kaleme almıştır. Şiirindeki (realizm) telâkkisinin ise müstehcenden farksız olduğu görüldü. Üstelik, bazı şahitlerin iddiası hilâfına aruza hâkim değil, mahkûmdur. Nasıl Mehmet Emin'in manzumelerinde hece vezninin tıkırtısı her şeyin üstüne çıkarsa, Akif'in manzumelerinde de aruzun takırtısı düşünceyi de, diğer unsurları da bastırır. Şiir gibi görünen mısraları ise tercüme veya farkında olmadan başkasının sözlerini tekrarlamadır. O da Fikret gibi (atletik) seciyelerin (şizofreni)ye müsait yapısı icabı, asla fiiliyata intikal edemiyerek nihayet 'iki damla göz yaşı'nda karar kılar.” (Kısakürek 1946a: 6; 2010: 53).

Değerlendirmede görüldüğü üzere Mehmet Âkif'in şair olmadığı yargısına varılır. Yazdığı metinler “manzum nesir” olarak nitelendirilir. Bu niteleme, onun düzyazıyı manzume şeklinde düzenlediği anlamına gelir. “Birtakım manzum nesirler yazmış, tasvirler yapmış, hikâyeler anlatmış, vaazlar vermiştir.” cümlesi, onun manzum kalem ürünlerinin niteliklerini belirtmenin yanında küçümsemeyi de içinde barındırır. “Kendini zorlaya zorlaya, manzum istida dahi kaleme almıştır” sözü ise Mehmet Âkif'in “Bir Arîza” (Ersoy 1992: 420-421) adlı manzumesi için söylenmiş olmalıdır. Genel kanaatin, bu arada Köprülü'nün görüşüne ters istikamette, Mehmet

Âkif'in aruzu hiç de iyi kullanamadığının, onun aruza hâkim olmadığını, aksine mahkûm olduğunun söylenmesi ilgi çekicidir. Bir ahenk ögesi olan aruzun onda ahengi bozan yapıda değerlendirilmesi de ayrıca üzerinde düşünölmeye değerdir. Bu eleştiride delilleri ortaya konmadan kalan “Şiir gibi görünen mısraları ise tercüme veya farkında olmadan başkasının sözlerini tekrarlamadır.” cümlesi, ciddi bir iddiayı içinde barındırır ve açıklığa kavuşturulmadan bırakılır. Diğer yandan Mehmet Âkif'i Tevfik Fikret'le ilişkilendirerek atletik yapısından dolayı onun şizofreniye müsait olduğu şeklinde bir anlam ilgisine gitmesi, en azından uzmanlık alanı gereği tartışmaya açıktır. Yine “nihayet ‘iki damla gözyaşı’nda karar kılar” kelime gurubu, Mehmet Âkif'in içe dönük, güçsüz, etkisiz santimental biri olarak çizilmek istenmesinin sonucudur. Böyle bir belirlemeye Necip Fazıl, *Safahat*'ın başında yer alan şu mısralardan hareketle gitmiş olmalıdır:

“Bana sor sevgili kâri' sana ben söyleyeyim
Ne hüviyette şu karşında duran eş'ârım:
Bir yığın söz ki, samimîyeti ancak hüneri;
Ne tasannu' bilirim, çünkü, ne sanatkârım.
Şî'r için 'göz yaşı' derler; onu bilmem, yalnız,
Aczimin giryesidir bence bütün âsârım!
Ağlarım, ağlatamam; hissedirim, söyleyemem;
Dili yok kalbimin, ondan ne kadar bîzârım!
Oku şâyed sana bir hisli yürek lâzımsa;
Oku, zîrâ onu yazdım, iki söz yazdımsa.” (Ersoy 1992: 3).

Bu mısralardan hareketle Mehmet Âkif'i içe dönük, güçsüz, etkisiz biri olarak değerlendirmek doğru bir tutum olmaktan uzaktır. Çünkü Mehmet Âkif, sanat ve düşünce adamı olmanın yanında aksiyon adamıdır. I. Dünya Savaşı yıllarındaki çabası, İstiklâl mücadelesine katılması, memleketin çeşitli bölgelerini dolaşarak konuşmalar yapması bunu gösterir. Diğer taraftan *Safahat*'ın örneğin 6. Kitabı olan *Âsım*'da “metnin bütününe yön veren Hocasâde, Akif'in tüm duygu ve düşüncelerinin; ümit ve beklentilerinin; yaşanmışlık ve hayal kırıklıklarının kimlik kazandığı itibari bir anlatı kahramanı olarak belirir. (...) Gençliğin ve dinamizmin vermiş olduğu heyecanla duygularına ve fikirlerine ilk başta tam olarak yön veremeyen Âsım, Hocasâdenin yönlendirmesiyle metinde yeniden doğan kişi olarak karşımıza çıkar” (Tüzer 2015: 257). Dolayısıyla yukarıda yer alan mısralar, edebiyat sanatı çerçevesinde ve tevazu ölçüsü içinde farklı düzlemde yorumlanmaya açıktır.

Edebiyat Mahkemesi'nde Mehmet Âkif'in düşünce dünyası üzerinde de durulur. Onda bu eğilimin bilinçli bir görüşün ürünü olmadığı ifade edilir. “Kör bir sevkle peşlerine takıldığı Abduh ve Afganî'yi tercüme etmekle kalır.” (Kısakürek 1946a: 6; 2010: 53) dendikten sonra İslâm birliği fikrinin onda milliyet fikrini unutturamadığı belirtilerek buna Arnavutluk'un İmparatorluktan ayrılması üzerine yazdığı,

“..... Kalk baba, kabrinden kalk
Diriler koşmadı imdadına, sen bari yetiş...
Arnavutluk yanıyor, hem bu sefer müthiş!
. . . . . , ...”

mısraları delil olarak gösterilir (Kısakürek 1946a: 6; 2010: 53). Böylece üstü kapalı bir şekilde onun babasının Arnavut asıllı oluşuna göndermede bulunulur. Bu tavrının İslâm birliği idealiyle bağdaşamayacağı sezgisi verilerek Mehmet Âkif itibarsızlaştırılmak istenir. Şüphesiz bu mısralar kadar Necip Fazıl'ın getirdiği eleştirel yaklaşım da tartışmaya açıktır. Bursa'nın işgali üzerine *Bülbül*'ü, Çanakkale Savaşı üzerine *Asım*'ın sonunda yer alan ve *Çanakkale şehitlerine* şeklinde bilinen metni, İstiklâl Savaşı içinde *İstiklâl Marşı*'nı yazan Mehmet Âkif'i bu mısralarla Arnavut olma durumuyla yargılamak pek doğru değildir. Necip Fazıl'ın, Mehmet Âkif'in açıkça Arnavutçuluk yaptığını gösteren belge ve bilgi sunmadığı düşünülürse Türk bağımsızlık savaşını destekleyen ve Türk İstiklâl Marşı'nı yazan şaire yöneltilen eleştirel bakışın tartışma götürüleceği açıktır. Üstelik Mehmet Âkif, söz konusu mısralarla Arnavutluk'un Osmanlı'dan kopuşu karşısındaki üzüntüsünü dile getirmektedir. Aynı zamanda ilk hocam dediği babasından dolayı Arnavutluk'un yazgısıyla ilgilenmesi hiç de olumsuzlanacak bir yaklaşım değildir. En azından büyükbabasından dolayı Necip Fazıl'ın Maraş'ı önemsemesi kadar doğru bir yaklaşımdır.

Yazının devamında Mehmet Âkif'in gerçek bir idealistin mücadeleci kişiliğine sahip olmadığı, bu sebeple “fesini çıkarmamak için Mısır'a kaçmayı tercih” ettiği (Kısakürek 1946a: 6; 2010: 54), Fikret gibi toplum karşısında kötümser olduğu ve topluma küstüğü iddiaları dile getirilir. Onun topluma yaymak istediği düşüncelerin, topluma yararı olmayan düşünceler olduğu belirtilir. Mehmet Âkif'in siyasî düşünceleri üzerine getirilen şu eleştirel tespit tarihten doğruluk payı taşıdığı söylenebilir:

“Cemiyetler tarihinde ileri bir merhale temsil eden milliyet fikriyle kıpırdanan ve çoktan parçalanmış olan Osmanlı camiasını İslâm birliği gayesiyle kalkındırmağa çalışmak, ‘ittihadi anasır’ siyasetinden pek de farklı olmayarak, nehri tersine akıtmaktı. Netekim tarih, bu görüşün kısılalığını ispat etti: Araplar, Arnavutlar, Hintliler, Afganlılar, Mısırlılar ayrı birer devlet yolundalar.” (Kısakürek 1946a: 6; 2010: 54).

Bununla birlikte Mısır'a gidişini fesini çıkarmama isteğine bağlamak Mehmet Âkif'i fazlasıyla basite almak anlamına gelir. Onun Mısır'a gitmesinde milletvekilliği görevinin dolması, geçimini sağlayacağı bir işe ihtiyaç duyması, adı etrafında bazı toplantılarda olumsuz sözlerin söylenmesi, bu yolda yazıların basında yer alması gibi problemlerin rol oynadığı söylenebilir (Ayvazoğlu 2007: 136).

Mahkemenin sonunda savcı, “Mehmet Âkif'in kuvveti diye ileri sürülen her noktanın, onda birer zaaf teşkil ettiği iddiasındayız. Bu itibarla kendisinin başaramadığı, tahakkuk ettiremediği bir (idealizm)e salık görünerek âmme efkârını aldatmak, şair olmadığı halde edebiyat tarihlerine

girmek suçlarından dolayı adının şiir sahasından ihracına, (idealist)lik, payesinin ref'ine karar verilmesi" talebinde bulunur (Kısakürek 1946a: 6; 2010: 54).

Lehte ve aleyhte konuşmalardan sonra Mehmet Âkif hakkında son değerlendirme Adıdeğmez'in yani Necip Fazıl'ındır. O, görüşlerini rapor hâlinde sunar. Buna göre Mehmet Âkif'i sevenler de karşı çıkanlar da onu anlamış değildir. Sevenler, inanç dünyalarının bir benzerini onda bulmakta, sevmeyenler ise Müslümanlığa karşı olan hınçlarından dolayı onu gerilik, eskilik, adilik çerçevesinde değerlendirmektedirler. Dikkat edilirse Necip Fazıl, haklı olarak, Mehmet Âkif'e bu ikili bakışı şiir sanatıyla ve estetikle değil de düşünce dünyasıyla ve inanç sistemiyle ilişkilendirir. Bu bakış, aynı zamanda ülke insanının sanat merkezli değil de ideolojik merkezli yaklaşıma sahip olduğunu gösterir.

Necip Fazıl, Mehmet Âkif'in "Müslümanlığı nâmütenahî derin ve girift, saffet, hakikat ve esrariyle" kavrayamadığı ve bunun sonucu "olarak saf şiir ve sanatta üstün bir sese yükselebilmüş bir insan" (olmadığı görüşüne sahiptir Kısakürek 1946b: 6; 2010: 59). Onu Doğu'nun öne çıkan sanatkârlarıyla karşılaştırarak şiir sanatı hakkında şunları söyler:

"(...) Mehmet Akif, İslâmın, büyük duygu ve düşünce çilesi içinde pişmiş üstün san'atkârları olan Lebid, İbni Fârız, Sadi, Hâfız, Süleyman Çelebi, Şeyh Galip gibi örneklere nisbetle bir kaburga kemiğinden daha küçük bir parça; fakat nazmı tereyağından kıl çeker gibi meramina uyduran, gerçekten dilini en evvel sadeliğe ve hayata ulaştıran, telkin iklimlerine asla sokulmaksızın usta tebliğ reçeteleri yazan bir 'hünerver'dir.¹ Sırası gelmişken kaydedelim ki, büyük şiir, tereyağından kıl çekercesine kolaylık göstermek değil, tereyağından kıl bile çekememesine bir zorluğa ve kekemeliğe düşmek işidir." (Kısakürek 1946b: 16; 2010: 61).

Metafizik boyutlu bu göz kamaştırıcı cümleler, her türlü yoruma açıktır. Ancak "kaburga kemiğinden daha küçük bir parça", "tereyağından kıl çekmek", "kekemeliğe düşmek" gibi metaforik benzetme ve yakıştırmaların edebiyat eleştirisinde nereye konabileceği konusu önümüzde bir problem olarak durmaktadır.

Onun Mehmet Âkif'in karşısına koyduğu şairleri uzak geçmişten seçmesi dikkatten kaçmaz. Böyle bir tavır, okuyucuları, içinde bulunulan dönemde dikkate değer şair olmadığı algısına yöneltir. Bu da içinde bulunulan çağı boşaltma arzusunun sonucudur. Bu çerçevede onun, boşalan alanın doldurulmasında bütün işaretlerin kendisini gösterdiği bir algı düzlemi kurmanın peşinde olduğu söylenebilir.

Necip Fazıl, raporunun sonunda Mehmet Âkif hakkındaki görüşünü şu şekilde özetler:

"Her şeye rağmen Mehmet Akif, bütün bir sahte gidiş içinde, o sahteliğin sadece sahte olmuyarak aynı kıratta bir aksülâmeli halinde, hem mefkûresi ve hem san'atıyla, hakkı

¹ Bu kelime kitaba aktarılırken "münevver" şeklinde kaydedilmiştir. Bkz. Necip Fazıl Kısakürek, *Edebiyat Mahkemeleri*, 4. Basım, Büyük Doğu Yayınları, İstanbul 2010, s. 61.

verilememiş bir hakikîlik, aslîlik ve hâlislik örneğidir. Bu bakımdan, onu, hakkını verememiş de olsa gününün biricik büyük (aksiyon) pilânına geçebilmiş ve bu pilânda gerçekten ahlâklı ve feragatli bir kahraman hayatı yaşamış, fakat aynı yolun beklediği gerçek kahramanların gerçek vasıfları önünde mahcup kalmış kabûl edebiliriz.” (Kısakürek 1946b: 16; 2010: 61).

Yargılamanın neticesinde mahkeme son hükmünü şu şekilde ortaya koyar:

“Doğru yolun kifayetsiz mütefekkirine, küçük şairine, fakat hayatiyle büyük feragatkâr ve namuskârına Allah rahmet etsin...” (Kısakürek 1946b: 16; 2010: 62).

Görüldüğü gibi, yargının dua ve dilek kısmını dışarıda bırakırsak, Mehmet Âkif hakkında çıkan sonuç onun “Doğru yolun kifayetsiz mütefekkiri”, “küçük şairi” olduğudur. Bunun yanında Mehmet Âkif, “hayatiyle büyük feragatkâr ve namuskâr”dır. Bu söz şu anlama gelir: Mehmet Âkif, bir düşünce adamı olarak yetersiz, şiir sanatı bakımından da küçük bir şairdir. Fakat insan olarak kişiliğiyle önem taşır.

Anlaşılacağı üzere “Edebiyat Mahkemesi Mehmet Âkif” başlıklı yazıda Mehmet Âkif'in bütün kalem faaliyeti Necip Fazıl tarafından bir çırpıda neredeyse hiçe indirilir. Oysa Mehmet Âkif'in lirik ve epik düzlemde söylediği sayısı az da olsa şiir sanatı bakımından değer taşıyan metinleri bulunmaktadır. Bunlar arasında *Leylâ*, *Gece*, *Secde*, *Hicran*, *Âsım*'ın *Çanakkale şehitlerine* olan kısmı, *Bülbül* ve *İstiklâl Marşı* gibi kalem ürünleriyle; hayatının son yıllarında Mısır'da iken yazdığı ferdî, tasavvufî duyusu ifade eden şiirleri sayılabilir. Bu durum, Necip Fazıl tarafından dikkate alınmamış görünmektedir.

Necip Fazıl, 1965'te Çapa Yüksek Öğretmen Okulu'nda yaptığı konuşmada yaklaşık yirmi yıl sonra Mehmet Âkif konusuna tekrar döner. “Mehmet Âkif” başlığını taşıyan söz konusu konuşmasında,

“Âkif'in harp arabasını iki at çeker: Biri iman ve İslâm savaşçısı, öbürü şair...”

Esas olan, birincisi... İkincisinin, öbürüne yardımcı olmaktan başka rolü ve müstakil kıymeti yok. Eğer Âkif, iman ve İslâm uğrunda cemiyet münâdiliği yerine, mücerret eşya ve hâdiselere bağlanmış olsaydı, karşımıza, Fransızların (Poetminör) dedikleri suğra şair tipi çıkardı. Suğra yani küçük... Anadolu'ya 'Asyayı suğra-Küçük Asya' denildiğini biliyoruz.

Büyük Asya ile Küçük Asya arasındaki fark, kübrâ şaire nispetle suğranın ne olduğunu izah eder.” (Kısakürek 1994: 123).

şeklinde daha çok antik Batı'dan gelen imge ve benzetmelerle Mehmet Âkif'in sanatının gücünü yorumlamaya girişir. “Mehmet Âkif, o harikulâde kolaylığı, açıklığı, akıcılığı içinde, büyük Fransız şairi (Bodler)in ifadesiyle, devlere mahsus kanatlardan mahrumdu ve toprağa, damlara çok yakın mesafeden uçmaya mahkûmdu.” (Kısakürek 1994: 123-124) değerlendirmesinde bulunur. Onun bütün gücünü imanından aldığını “birbirine dayalı iki kalas gibi, imanını şiiriyle taşıırken, şiirini imanı sayesinde ayakta tutabildi”ğini söyler (Kısakürek 1994: 124). Bu da Mehmet Âkif'in

şiiirini inanç sistemi için aracı kıldığını ifade etmeye yarayan yerinde bir tespittir. Bu ifadeler aynı zamanda onun şiiirinin inanç sisteminin sayesinde var olabildiği anlamına gelir.

Necip Fazıl, kendisiyle yapılan Mart 1983 tarihli bir mülakatta Mehmet Âkif konusuna yeniden temas eder. Yöneltilen bir soru üzerine Mehmet Âkif'i değerlendirirken şunları söyler:

“- Mehmet Akif'te tebliğ hâli vardır. Ama böyle yarım yamalak söyleyişle İslâm'ın telkini gerçekleşmez. Ben size onun bir İslâmî endişe taşıdığını söyleyebilirim. Ama aranan edip o değil; bunu ayrıca ilâve ediyorum. Eğer bu şair kimdir? diye sorarsanız; Lebid'dir, Hassan'dır, Zübeyr'dir cevabını verebilirim. Hazret-i Ömer تنها bir yolda Hassan'a rastlar da; 'Hassan artık bir şey söylemiyorsun' der. O da 'Kur'an indi ineli dilimi yuttum' diye cevap verir. Oldu mu?

Lebid ise o kadar büyük şâir ki, bir mısraı Hadis'te geçmiştir: 'Söz odur ki Lebid söylemiştir: 'Allah'tan başka herşey batıl...'” (Kısakürek 1990: 265).

Görüldüğü gibi bu cevapta o, Mehmet Âkif'i “tebliğ”ci olarak değerlendirmekte, şiiirin *tebliğci* değil *telkin*ci olması gerektiğini ima etmektedir. Şüphesiz *tebliğci* bir metin sanat gücü bakımından zayıf kalır. Necip Fazıl'ın da ima ettiği gibi şiiir, *telkin* eder, bazı ihsasları duyurur. Fakat o, şiiirin dünyasıyla ilgili bu tespitle kalmaz. Şiiiri inanç sistemiyle birlikte, hatta inanç sistemine sıkı sıkıya bağlı bir düzleme taşıyarak değerlendirmek ister. İnanç merkezli bakışla ona göre “aranan edip” Mehmet Âkif değildir. Aranan şair Lebid, Hassan ve Zübeyr'dir. Dikkat edilirse yine uzak geçmişten model olarak gösterdiği Lebid'in, Hassan'ın ve Zübeyr'in aranan şair olması estetik ölçüye bağlanmaz. Bu şairler inanç sistemiyle ilişkileri çerçevesinde anlam taşırlar. Necip Fazıl'ın söyleyişleriyle Lebid'in “o kadar büyük şair” olmasının ölçüsü bir mısraının hadiste geçmesidir. Şüphesiz böyle bir yargı şiiir sanatı ve eleştirisi açısından pek de anlamlı değildir.

Yazımızda daha önce Necip Fazıl'ın Mehmet Âkif'i sanatkâr kimliği yanında bir düşünce ve dava adamı olarak da değerlendirdiğini belirttik. Yeri geldikçe konuya temas ettik. Mehmet Âkif'in sanatının bir dünya anlayışı ve inanç sistemi üzerine kurulmuş olduğu düşünülürse onun bu konu etrafında ortaya koyduğu görüşleri gözden geçirmekte yarar var. Daha önce de zaman zaman ifade ettiğimiz gibi o, Mehmet Âkif'i düşünce ve dava adamı olarak önemli bulmaz. Bunda başlıca âmil Necip Fazıl'ın ölçüsüyle Mehmet Âkif'in gerçek düşünce ve dava adamı olmamasıdır.

Mehmet Âkif'in düşünce yönü üzerinde dururken onun Muhammet Abduh ile Cemalettin Afganî'ye bağlılığı noktasında da eleştiri getirir. Necip Fazıl'ın bakışıyla Mehmet Âkif, Muhammet Abduh'un ve Cemalettin Afganî'nin düşüncelerini tekrarlamaktan başka bir şey yapmamıştır. Kendine ait dünya görüşünden mahrum biridir. Mehmet Âkif'in düşünce dünyası söz konusu olduğunda Muhammet Abduh'u ve Cemalettin Afganî'yi gündeme getirmesi yalnızca onun düşüncelerinin özgün olup olmamasıyla ilgili değildir. Necip Fazıl'ın, çoğu zaman açıkça ortaya koymasa da, söz konusu bu fikir adamlarının düşüncelerini olumsuzlayan bir bakışa sahip

olduğunu çıkarmak mümkündür. Necip Fazıl, Âkif'e bu eleştirileri yöneltirken onun Muhammet Abduh ve Cemalettin Afganî'den hangi düşünceleri aldığını göstermeye ihtiyaç duymadan Mehmet Âkif'in düşünce dünyasına eleştirel bakış getirir:

“Akif'te, İslâmın içi, ruhu, bânını olan ve şiir ve san'atla beraber bütün eşya ve hâdiselerin gizli anahtarlarını saklıyan tasavvufî idrak ve mizaçtan eser bile yoktur. Akif'in, İslâmdan, zahir pilânında görebildiği de Şeyh Abduh ve Cemaleddin Efganî'nin rehberliğine bağlı, maalesef bir çıkmaz sokak istikametinden başka birşey değildir. (...) Şeyh Abduh ve tâbillerinin İslâmiyete tatbika kalkıştığı gençlik ve asrîlik aşısından, ebedî gençlik ve zindelik kaynağının ne kadar münezzehe olduğunu belirtir; ve dolayısıyla dâvanın, İslâmiyeti olduğu gibi oldurmaktan başka bir şey olmadığını ve işte bu 'olduğu gibi'yi asırlar boyunca nasıl anlayamadığımızı göstermeğe çalışırdım. İşte bütün ölçü: İslâmiyetin asılda ıslaha ihtiyacı yoktur; bizim asılda idrake ihtiyacımız vardır.” (Kısakürek 1946b: 6, 16; 2010: 60-61).

Bu cümlelerden de anlaşılacağı üzere Necip Fazıl, Muhammet Abduh'u ve Cemalettin Afganî'yi *reformist* olarak görmekte, bu sebeple onlara olumsuz bakmaktadır. Durum böyle olunca da Mehmet Âkif'in düşünce dünyası olumsuzlanmaktadır. Necip Fazıl, değerlendirmesini bu noktada bırakmaz. Militarist zihin formatıyla Mehmet Âkif'e askerî terimlerle yaklaşarak onun sanat ve düşünce alanında bir onbaşı rütbesinde olduğunu, sevenleri tarafından generalliğe yükseltildiğini ifade eder (Kısakürek 1946b: 6; 2010: 60).² Şüphesiz bu eleştirel bakışın, özellikle Muhammet Abduh ve Cemalettin Afganî konusunda, haklılık payı vardır. Fakat “Akif'te İslâmın içi, ruhu, bânını olan ve şiir ve sanatla beraber bütün eşya ve hâdiselerin gizli anahtarlarını saklıyan tasavvufî idrak ve mizaçtan eser bile yoktur.” yargısı tartışmaya açıktır. Onun Mısır yıllarının ürünü *Gölgeler*, tasavvufî duyuş ve düşünüşü içinde barındırmasıyla dikkat çeker. Bu çerçevede onun kalem ürünleri içerisinde tasavvufun tecelli, vahdet-i vücut nazariyelerinden izler bulunur. *Tevhid yahut Feryad, Gece, Hicran, Secde* gibi şiirlerinin tasavvufî duyuş ve düşünüşü yansıttığı söylenebilir (Demirci 1993: 86-91). Kaldı ki, bir şiir tasavvufî duyarlılığı taşınamasıyla estetik değerinden bir şey de kaybetmez.

Necip Fazıl, sanatının yanında bir “iman” ve “dava” adamı olarak Mehmet Âkif'i birbirinin tekrarı cümlelerle çeşitli yazı ve konuşmalarında değerlendirir. Onu “sathî ilim ve ahlâkta kemâllî” (Kısakürek 1994: 124) bulur. “Hikmet; din ve kainat sırları, perde arkasının girift manaları”, “girift mânalar yolundan ulaşılan ulvî kanunlar”, “inanılan ve bağlanılan dâvanın fert ve cemiyetini yoğurma, şekillendirme cehdi” bakımından ise yeterince kuvvetli bulmaz (Kısakürek 1994: 124). Bununla birlikte ona göre Mehmet Âkif, “kelimenin olanca mânası ve hakkıyla muazzam bir kahramandır.” (Kısakürek 1994: 125). O,

“Masonluk ve kozmopolitliğin mikrop yuvalarını devlet ve cemiyet mafsallarına yerleştirdiği, ortalığı 'Jön Türk' isimli pembe kıçlı ve tek gözlüklü batı hayranı maymunların kapladığı, İslâm vecdi yerine başka bir heyecan tedâriği içinde kabuk ve posa

² Necip Fazıl, başka yazılarında da askerî unvanları kullanma yoluna gider: “- Şu Bâbüâlî'de ne gün gerçek bir tenkitçi peydahlanacak, bir fikir ve edebiyat jandarması kurulacak?..” (Kısakürek 1997: 19).

milliyetçiliğinin tezgâhlanmaya doğru gittiği, olanca gerilik suçunun İslâmiyetten bilinmeye başlandığı ve bütün bunların modalaştığı, kibarlaştığı, salonlaştığı, bankalaştığı, edebiyatlaştığı, politikalastığı, mektepleştiği ilk devirde, ismine meşrutiyet dedikleri ve yalanı 56 yıldır süren o sahte hürriyet çığırında, ortalıkta âlim, mütefekkir, sanatkâr, hiç kimse boy gösteremezken, tek başına binbir yol ağzına çıkıp:

‘Durun!.. Hiç kimse yoksa ben varım! Sadece iman ve İslâm! Başka yol tanımıyorum.’

Diye haykırmış olmasından geliyor Âkif’in kahramanlığı.” (Kısakürek 1994: 125-126).

demektedir. Yazısına devamla onun “hikmet ve hakikat sahipliğinde Gazali, Muhiddin-i Arabi, İmam-ı Rabbani’den pay almış tefekküre, aksiyonculukta da bir zamanlar kayıt olmak gafletini gösterdiği İttihat ve Terakki’den herhangi bir komitacının gözü karalığına malik olması lâzımdı ve bütün bunlardan uzaktı.” (Kısakürek 1994: 127) cümlelerine yer vermektedir.

1965’te Çapa Yüksek Öğretmen Okulu’nda yaptığı bu konuşmanın nasıl bir tezahüratla karşılandığı hakkında bilgi bulunmamakla birlikte, ne yenileşme çabaları bu kadar basittir, ne de Necip Fazıl’ın yüklediği anlamla dönemi içerisinde Mehmet Âkif tek başına bir kahramandır. Onun dinleyici kitlesi karşısında yaptığı bu konuşmayı kitle psikolojisi çerçevesinde değerlendirmek ve anlamlandırmak doğru olacaktır. Geniş dinleyici kitlesinin hoşuna gidecek tarzda düşünce ve üslûp geliştirdiği, söz oyunlarına başvurduğu söylenebilir. Fakat fesini çıkarmamak için Mısır’a kaçtığını söylediği Mehmet Âkif’i bir süre sonra kahraman olarak ilan etmesi kendi içinde çelişkiyi barındırır. II. Meşrutiyet yıllarında Mehmet Âkif’le birlikte İslâm birliği ideali doğrultusunda başka isimlerden de söz etmek daima mümkündür. O, bu mücadelede Necip Fazıl’ın iddia ettiği gibi ne bir *kahraman*dır, ne de *tektir*. Bu tür sıfatlar az gelişmiş ülke insanının gözleri önünde bağlanılması arzu edilecek romantik, ütöpik ideal kişilikler çizmekten fazla öteye geçmez.

Çapa Yüksek Öğretmen Okulu’nda yaptığı söz konusu konuşmadan on bir yıl sonra 1976’da yayımlanan *İhtilâl* adlı eserinde Necip Fazıl’ın Mehmet Âkif’e getirdiği bakış farklı bir şekilde karşımıza çıkar. Artık bir *kahraman*dan değil sert sözlerle hırpalanan, *acınası* bir kişiden söz edilir. Bilindiği gibi Mehmet Âkif, *Âsım*’ın *Çanakkale şehitlerine* kısmında,

“Ne büyüsun ki kanın kurtarıyor Tevhîd’i...

Bedr’in aslanları ancak, bu kadar şanlı idi” (Ersoy 1992: 359).

diyerek Çanakkale savunmasında bulunan askerleri yüceltir. Necip Fazıl, *İhtilâl*’de Bedir Savaşı’ndan söz ederken Mehmet Âkif’in bu mısralarına onun adını anmadan kapalı göndermede bulunarak,

“Bedr, İslâm aksiyonunun ilk vücuda geliş hareketi olarak o kadar kıymetlidir ki, insanlığın Allah uğrunda Âdem Peygamberden başlayarak İsâ Peygamberin gökten inişine kadar yaptığı ve yapacağı bütün mukaddesat savaş ve şahlanmaları inbiklerden geçirilip de özü ve ruhu alınsa, herhangi bir Bedr gazisinin çarığına denk tutulamaz. Bu nükteyi anlayamayan

ve Çanakkale şehitlerini Bedr kadrosuyla bir tutan, İslâm şairi farzettikleri zata acımak lâzımdır.” (Kısakürek 1992: 34).

cümlelerini kaleme alır. Mehmet Âkif'in Çanakkale'de savaşıları Bedir'de savaşıları benzetmesi karşısında “Bu nükteyi anlayamayan ve Çanakkale şehitlerini Bedr kadrosuyla bir tutan, İslâm şairi farzettikleri zata acımak lâzımdır” cümlesi, eleştirinin sınırlarını aşarak Mehmet Âkif'i aşağılayıcı anlam taşır. Oysa edebiyatta benzetme (teşbih) çokça başvurulan anlatım yöntemlerinden biridir. “Lafızların, bir şeyin üst dereceyi bulan bir vasıfta diğer bir şeyle ortaklığına delâlet etmesi ‘teşbih’ adını alır.” (Bilgegil 1980: 134). Teşbihte zayıf güçlüye benzetilir. Burada benzeyen Çanakkale'de savaşıları, kendisine benzetilen ise Bedir'de savaşılarıdır. Bu da daha zayıf olan Çanakkale'de savaşıları, daha güçlü olan ise Bedir'de savaşıları anlamına gelir. Fakat metinde “ancak” kelimesinin kullanılması durumu değiştirir. Dilin mantığı açısından yaklaşıldığında eleştiri haklılık payı taşımakla birlikte Necip Fazıl'ın vurguladığı şekliyle burada “denk”likten söz edilemez. Benzetme sanatının mantığı ve sistemi açısından yaklaşıldığında Bedir'de savaşıları daha üstün olduğu açıktır. Bu açıklamadan anlaşılacağı üzere edebiyat sanatı bakımından benzetme ve mübalağa çerçevesinde yaklaşıldığında problem ortadan kalkar.

Üstteki cümlelerden anlaşılacağı üzere Necip Fazıl'ın eleştirisinin dozajı zaman zaman artar. Mehmet Âkif'i ve şiirini aşırı olumsuzlamalara girişir. Oysa Mehmet Âkif'in kaleme aldığı *İstiklâl Marşı*'nın, Necip Fazıl'ın onun yerine konması için yazdığı metinden (Büyük Doğu Marşı) daha kuvvetli bir metin olduğu söylenebilir. Necip Fazıl, Mehmet Âkif'in şiirini önemli tarafıyla bilinçdışında yatan sembolist anlayıştan beslenen *saf şiir* perspektifinden eleştirir. Yani Mehmet Âkif'in sanatına karşı eleştiri getirirken bile zaman zaman karşı çıktığı Batı'nın verileriyle yargıda bulunur. Bu da Mehmet Âkif'in şiirine Batı estetiğinin paradigmalarıyla yaklaştığı anlamına gelir. Hâlbuki Necip Fazıl'ın bu çalışmaya dayanak oluşturan söz konusu yazılarında ciddi bir Batı karşıtlığı bulunmaktadır. Bu da kendi içerisinde bir çelişkiyi yaşadığını, bilinçdışında Batı estetiğinin ve düşünce sisteminin kodlarının, bilinç düzleminde ise Doğulu (İslâm medeniyeti dairesinde) algının yer tuttuğunu gösterir. Mehmet Âkif'e yönelttiği eleştirel bakış, hiçbir eleştiri teorisi üzerine oturmaz. Necip Fazıl'ın yaşadığı asıl açmaz da burada kendini gösterir. Nitekim yazıları ve yaptığı konuşmalarda ortaya çıkan çelişkiler de onun belirli bir teoriye bağlı olmamasının getirdiği problem alanı olarak karşımıza çıkar.

Bütün bu söylediklerimizden hareketle Necip Fazıl'ın Mehmet Âkif'e yönelttiği eleştiri çerçevesinde şöyle bir sonuç çıkarmak mümkün görünmektedir:

Necip Fazıl, Mehmet Âkif'i iki yönden değerlendirmektedir. Bunlardan birincisi sanatı ve onunla birlikte yürüyen düşünce dünyasıdır. Düşünce dünyasına daha çok onun İslâm'a ve İslâm dünyasına bakışı açısından yaklaşır. İkincisi ise kişiliğidir. Necip Fazıl'a göre Mehmet Âkif, Tevfik Fikret'in düşüncede olumlu bir devamıdır. Gerçek şiirden uzak, manzum düzyazı, manzum

dilekçe, manzum makale ve vaazlar ortaya koyan biridir. Onun kalem ürünleri *tebliğci* olmaktan öteye geçememiştir. Bu görüşleri ileri sürerken Necip Fazıl'ın Mehmet Âkif'in sanatı hakkında toptancı tavır sergilemesi gözden kaçmaz. Onun lirik ve epik şiirlerini dikkate almaz.

O, her ne kadar bir konuşmasında Mehmet Âkif'i kahraman ilan etse de, düşünce ve aksiyon adamı olarak da onu değerli bulmaz. Düşüncelerinin Muhammet Abduh ile Cemalettin Afganî'den geldiği, bu iki düşünce adamının görüşlerini aktarmaktan ve tekrarlamaktan başka bir şey yapmadığı kanaatindedir. Bununla birlikte kişiliği hakkında olumlu görüş getirir. Necip Fazıl, yaşadığı dönem itibariyle Mehmet Âkif'in sahte gidiş içinde samimi inancı ve hayatıyla gerçek bir kişilik sergilediği düşüncesini taşır. Bu da onu kişiliğiyle olumladığı, fakat sanatı ve düşünce dünyasıyla yetersiz bulduğu anlamına gelir.

Konuya Necip Fazıl eleştirisinin niteliği ve referansları noktasından baktığımızda çağının gelişmelerinin dışına düşen bir eleştiri olduğunu söylememiz kaçınılmaz olacaktır. Necip Fazıl eleştirisi bir yöntem önermez, yöntem üzerinden bir okumaya girişmez. Oysa Terry Eagleton'ın da belirttiği üzere "Eleştiri kendini tartışmaya açar, ikna etmeye girişir, çelişkiyi davet eder. Kamu içindeki görüş alışverişlerinin bir parçası olmaya başlar." (1998: 12). Onun, eser eleştirisinden kişi eleştirisine uzanan sert ve kesin yargıları daha çok *izlenimci* ve *öznel eleştiriyi*, bunlardan da çok *keyfi* eleştiri ve davranışı sergiler. Ayrıca Necip Fazıl, Batı'ya keskin bir karşı oluşun içerisinde bile metodik eleştirel yöntemlere dayanmaksızın Batı'nın zihin formuyla düşünür ve eleştirir. Genel karakteri itibariyle yaklaştığımızda bu eleştirinin mutlakçı, kesinleyici, olumsuzlayıcı, hatta yer yer yıkıcı olduğunu söylemek mümkündür. Son yargı olarak, yazının başında da işaret edildiği gibi, edebiyat eserleri, şair ve yazarlar üzerinde değerlendirmeler yapan, kimi eleştiriler ve yargılarda bulunan Necip Fazıl'a, kelimenin gerçek anlamıyla bir münekkit/eleştirici/eleştirmen kimliğiyle yaklaşamayacağını eleştirel tutumu ve eleştirel görüşleri göstermektedir. O, belirli bir dünya görüşü çerçevesinde yazar ve şairlere, onların kalem ürünleri üzerinden yer yer abartılı, fantastik ve keyfi eleştiri yapma yoluna giden biridir.

KAYNAKÇA

- Aktulum, Kubilay (2010). "Yakup Kadri'nin Nur Baba Romanına Psikanalitik Bir Yaklaşım: Dionizyak Coşkunun İhtişam ve Sefaleti". *Süleyman Demirel Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Hakemli Dergisi*. ART-E, 5: 1-8.
- Ayvazoğlu, Beşir (2007). *1924 Bir Fotoğrafın Uzun Hikâyesi*. İstanbul: Kapı.
- Bilgegil, Kaya (1980). *Edebiyat Bilgi ve Teorileri 1 Belâgat*. Ankara: Atatürk Üniversitesi.
- Carlson J.-C.- Filloux, Jean C. (1975). *Eleştiri Kuramları*. Tahsin Yücel (Çev.). İstanbul: Gelişim.
- Demirci, Mehmet (1993). *Yahya Kemal ve Mehmet Âkif'te Tasavvuf*. İzmir: Akademi Kitabevi.
- Eagleton, Terry (1998). *Eleştirinin Görevi*. İsmail Serin (Çev.). Ankara: Ark.

- Ersoy, Mehmet Âkif (1992). *Safahat*. Orhan Okay-Mustafa İsen (Haz.). Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı.
- Gariper, Cafer (2010). "Edebiyat Teorisi ve Eleştiri İhtiyacı". *Orhon Yazıtlarının Bulunuşundan 120 Yıl Sonra Türklük Bilimi ve 21. Yüzyıl, 3. Uluslararası Türkiyat Araştırmaları Sempozyumu*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü - Türk Dil Kurumu, 385-390. [Kısakürek, Necip Fazıl] (3 Mayıs 1946a). "Edebiyat Mahkemesi Mehmet Akif". *Büyük Doğu*. 27: 6.
- [_____] (10 Mayıs 1946b). "Edebiyat Mahkemesi Mehmet Akif". *Büyük Doğu*. 28: 6, 16.
- _____ (1990). *Konuşmalar*. 1. Basım. İstanbul: Büyük Doğu.
- _____ (1992). *İhtilâl*. İstanbul: Büyük Doğu.
- _____ (1994). *Hitabeler*. İstanbul: Büyük Doğu.
- _____ (2001). *Tanrı Kulundan Dinlediklerim*. İstanbul: Büyük Doğu.
- _____ (2010). *Edebiyat Mahkemeleri*. İstanbul: Büyük Doğu.
- Okay, M. Orhan (2011). *Poetika Dersleri*. İstanbul: Dergâh.
- Tüzer, İbrahim (2015). "Hocazâde'nin Bilinciyle Aydınlanan Nesil: 'Asım'ın Nesli' ve 'Yeniden Doğuş' İmkânı Olarak Varoluş Alanı". *Mehmed Âkif, Âsım ve Gençlik Bilgi Şöleni Bildirileri*. Yayın koordinatörü: M. Arslan, Ankara: Türkiye Yazarlar Birliği Vakfı Mehmet Akif Ersoy Araştırmaları Merkezi, 250-258.